

Különfélek.

Az unitáriusok egyházi tanácsa vallásfelekezeti iskoláink tárgyában idei 164 sz. alatt következő köriratot bocsátott ki az egyházköri esperesekhez :

Tisztelendő esperes ur, kedves atyánkfia az Urban!

Több oldalról tétetvén kérdés az egyh. képv. tanácshoz felekezeti iskoláinknak községi iskolákká alakítása ügyében; ezen tárgyra vonatkozólag az egyh. képv. tanács tudás, köröztetés és megtartás okáért szükségesnek látta a következőket juttatni a tisztel. esperest ur tudomására:

1) Mindenek előtt kifejezi az egyh. képv. tanács: hogy teljességgel nem ellenzi, nem akadályozza és nem gátolja a községi iskolák állítását, ha azok a törvény korlátai közt történnek; az 1868-dik évi XXXVIII-ik törv. czikk 42-ik §-a pedig határozottan azt rendeli: hogy községi iskoláknál iskolaépületek és tanítólak építése a községet illeti. A 33-ik §. pedig így szól: A tanító díjazásáról a törvény értelmében a község gondoskodik. A 30-ik §. szerint: A község tartozik az iskolát földgömbbel, térképpel, táblákkal, természetrajzi ábrákkal, s minden szükséges elegendő számú taneszközzel felszerelni. Ha tehát a községek a törvénynek ezen rendeleteit a 25-ik §. szerint a községi vagyonból és jövedelmekből, vagy a 35-ik §. szerint: a saját kebelökben levő polgárookra és birtokosokra evégre külön vetett adóból teljesítik, az egyh. képv. tanácsnak ez ellen legkisebb kifogása sincs és nem is lehet. Sőt kijelenti: hogy mihelyt a községek saját vagyonaikból, a törvény kívánalmainak megfelelő jól rendezett községi iskolákat állítanak, több helyt hajlandó lesz felekezeti iskolánkat — melyet úgy is hiveink csak túlfeszített áldozatkészséggel s a szükség által parancsolva tudtak eddig is fentartani — megszüntetni, annyival inkább, mert a vallásunkhoz tartozó gyermekek hit és erkölcsi oktatására nézve legkisebb aggodalomra sem lát okot, miután ezt a törvény 57-ik §-a a községi iskolában is az illető hitfelekezeteknek tartotta fenn.

2. A fennebbiekből önként következik, hogy minden felekezeti népiskolánkat — mint szükségeset — mindaddig fentartjuk, a míg a községek magok a törvény kívánalmainak megfelelő iskolákat nem állítanak, s felekezeti népiskoláink emelésére, hogy azok a törvény rendeleteinek megfelelőjenek, egyházi úton minden lehető megtétetni óhajtunk. Meglehet ugyan, hogy így idővel, némelyik -- mely a törvény kívánalmainak meg nem felel — a törvény értelmében bészaratik; de ebben az esetben pótolni fogja azt a bizonyosan állítandó községi iskola, s ekklézsiáinknak egyházi és iskolai javai, melyeket úgy is tetemes erőfeszítéssel tudtak megszerezni, s a melyekhez joga senkinek se lehet, megmaradnak sértetlenül ekklézsiáink tulajdonainak.

3.) Felekezeti új iskolák állítását, és azokhoz új tanítói állomások szervezését csak abban az esetben látja czélszerűnek az egyh. képv. tanács, ha azok elegendő alappal bírnak arra, hogy a törvény rendelkezéseinek megfeleljenek.

4.) A mi a községekkel és állammal való kölcsönös kiegyezést illeti, a mi a mint látszik, a tanfelügyelők által már több helyt meg is kísértetett, ebben megfoghatatlannak és lehetetlennek találja az egyh. képv. tanács azt: hogy az állam minden egyes ekkkléziával külön egyezményre lépjen, még pedig úgy, hogy az ekkklézia érdekét tartsa szem előtt. Hanem ha a községek felekezeti iskoláinkat mint ilyeneket akarnák segíyezni, abból az okból, hogy ezek a törvény kívánalmainak megfeleljenek, s a községek ne legycnek kénytelenek a törvény értelmében saját jövedelmeikből és önmagokra e végre külön kivetett adójukból költséges iskolateltet, épületet, tanítólakot állítani, s a tanító fizetéséről gondoskodni, az ily segíyezés mellett kész lenne az egyh. képv. tanács arra, hogy a községbeli tankötelesek közösen használják felekezeti iskoláinkat, mert ezek eddig is vallás és nemzetiségi különbség nélkül mindenki előtt nyitva állottak; de nekünk lemondani arról, a mi az egyházé, a községnek adni azt, a mi az ekkkléziáé, nem lehet és nem szabad, s erre jogositva egyik ekkklézia sincs.

5.) Egyes ekkkléziáinknak minden vagyonai, külső és belső telkei, iskola-telkei és épületei, parochiális földjei és parochiális épületei, s kepe-jövedelmei, oly szent és sérthetetlen tulajdonai, mint bár kinek magán vagyona, birtoka és jövedelme, azokhoz joga senkinek sincs és nem lehet, s azokat magok az ekkkléziák is az egyh. képv. tanács, illetőleg főtanács beléegyezése nélkül el nem idegeníthetik. S minthogy minden egyes ekkkléziáinknak, sz. vallásunk fentartása, isteni tiszteletünk gyakorolhatása, és a vallás szolgáinak díjazhatása érdekében, azon különben is csekély vagyonra, birtokra és jövedelemre elkerülhetetlen szüksége van, a mely súlyos megpróbáltatásaink után keze között megmaradt s a melyet liveink szegénységök mellett csak önmegtagadással tudtak megszerezni; ennélfogva egyes ekkkléziáink nincsenek abban a helyzetben, hogy ha bár a legüdvösebb czélra is, milyen a községi iskolák állítása, a községek számára áldozatokat hozhassanak; s az egyh. képv. tanács minden olyan törekvés ellen, mely ekkkléziáinknak iskolateltkeit, iskolaházait, jövedelmeit és kepeit a községek számára bármely czélből átadatni megkísértené, határozottan tiltakozik, minden ilyen eljárást sérelmesnek, törvénytelennek és érvénytelennek nyilvánít; mert az ily eljárás megingatná belső embereink állását és kétessé tenné sz. vallásunk fennállhatását. Atyafiságos indulattal lévén stb.

Czélszerűnek láttuk ezt a köriratot egész terjedelmében közölni azért, mert ez teljes világot vet arra az álláspontra, melyet az unitárius egyház igazgató testülete a népiskolai törvénynyel szemben elfoglal s a mely meggyőződésünk szerint teljesen megfelel mind a nevelés körül kifejtett újabb irányelveknek, mind az egyház történeti alapokon nyugvó

autonomikus állásának. Nyilván van ebből ugyanis, hogy vallásfelekezetiink a községi iskoláknak nem ellensége, sőt óhajtja azoknak a törvény korlátai között való felállítását. A mi felekezeti iskoláink községi iskolákká való átváltoztatása iránti magatartását illeti, azt hiszszük, hogy ezt senki sem veszi rossz neven egy oly egyháztól, mely a legközelebbi pár évig soha semmi nemű állami vagy országos segélyben nem részesült s így az a csekély vagyon, a melyet bir, a melyet anynyi üldöztetések között megmenthetett vagy önmegtagadással összeszereshetett, alig elégséges arra, hogy vallásos cultussát fentarthassa. Különben is nem tehetjük fel kormányunkról, hogy a midőn a népiskolai törvényt hozta, az egyházi czélokra szánt vagyont kívánta volna a községi iskolák alapjául tenni. Ha a községek jobb iskolákat tudnak állítani, mint a milyeneket a többi felekezetek mellett a miénk is három száz év alatt önereje megfeszítésével is fentartani a nevelés ügye iránti kötelességének ismerte, mi azon nem kevésbé fogunk örvendeni, mint azok, a kik a felekezeti iskolák ellen menydörögnek, de a kik eddig még csak egy iskolapadot sem csináltattak.

És itt nem tehetjük, hogy a tanfelügyelő uraknak figyelmökbe ne ajánljuk magának a vallás és közoktatásügyi miniszter urnak f. év ápr. 7-ről kibocsátott körrendeletét, melyben elérkezettnek látván az időt, hogy 1868-ki XXXVIII. t. cz. rendeletének az egyes községekben való részletes végrehajtásához fogjanak, az elemi népiskolákra nézve első sorban azon községekben rendeli el a községi iskolák felállítását, a melyekben s e m m i i s k o l a n i n c s. Bizonyára hasznosabb szolgálatot fognak tenni a tanfelügyelő urak mind a kormánynak, mind a nevelés ügyének, ha csak egyetlen egy ily helységben községi iskolát állitanak, mintha száz türhető felekezeti iskolát községivé igyekeznek változtatni. Ezzel a mellett, hogy a legégetőbb szükségén segítenének, egyszersmind példát adnának a felekezeteknek is, hogy milyen iskolákat tartsanak, ha a nemes versenyben részt akarnak venni.

Másfelől ugyancsak az említett miniszteri rendeletből a községek is egy igen hasznos tanúságot huzhatnak, azt t. i. hogy a községi iskola sem jó létre áldozat nélkül; mert az állam csak ott jó a község segélyére, a hol ez nem képes önerején felállítani és fentartani az iskolát. És ezzel ismét nem a községi iskolák ellen akarunk nyilatkozni, mert részünkről nem tartozunk azok közé, a kik a neveléssel járó gondokat magunkról lerázni s az ezzel járó áldozatoktól megmenekedni óhajtjanánk; mi nem tartjuk az emberi nemesebb természettel összeegyeztethetőnek mindenben és mindenütt az államra való támaszkodást; de tény az, hogy a községi iskolák eszméjével a nép nagyobb része

egy területől véli megszabadulhatni s azt hiszik sokan, hogy mihelyt községi iskola lesz, nekik annál kevesebb gondjok lesz azzal a néhány száz fával is, a melyet eddigelő kéntelenek valának gyermekeikért iskola fűtésre adni.

Mi szeretjük hinni, hogy hitfeleink között kevesen lesznek, a kik így gondolkoznak, minél fogva mint eddig úgy ezután is készek lesznek a nevelés ügyeért tehetségük szerint meghozni áldozataikat, a szükség szerint akár a felekezeti, akár a községi iskolák számára. Első helyen említettük a felekezeti iskolákat, mert miután csakugyan könnyebb a meglévő hajlékot javíttatni, mint egészen újat emelni: ott a hol meglehetősen iskolák vannak, kevesebb áldozattal járónak tartjuk azokat a nevelés kívánalmai szerint tökélyesíteni, mint egészen új alapokon másokat teremteni; aztán a törekvéssel csak a nevelés ügye iránti érdekeltségünknek adjuk tanujelét. Minthogy pedig némely helyeken a helyi viszonyok előbb utóbb községi iskolák állítását fogják parancsolni: óhajtjuk, hogy hitfeleink hazafiúi készséggel részt vegyenek az alkotás nemes munkájában, de számításaiknál ne felejtsek el, hogy az ekkleziák vagyona tulajdonképpen a vallásos cultusra rendeltetett s ha ezt fennőhajtják tartani, ha a papi és mesteri állomásokat biztosítani, sőt a kor kívánalmai szerint a lehetőleg javítani akarják, e csekély vagyont nem lehet fogsasztani, sőt gyarapítani kellene.

A középtanodai oktatásról és a középtanodákhoz kapcsolható szakiskolákról szóló s a vallás és közoktatási miniszter ő nagyméltósága által az országgyűléshez beadott törvényjavaslat jelenleg országos tárgyalás alatt állván, szükségesnek tartjuk olvasóinkkal megismertetni.

E törvényjavaslat VI. fejezetre oszlik. Az első fejezet a középtanodák s azokhoz kapcsolott szakiskolák körét, állíthatóságát s a tanítás szabadságát határozza meg. A tanintézetek hivatásául az általános műveltség, s a magasabb szakintézetekbe való elkészítés levén kitévve, az egész középtanodai oktatás két irányra oszlik: egyik a reális, másik a humanistikai; amannak eszközei az al és felreáltanoda; emennek a három szakaszra osztott gymnasium; vagyis a négy osztályos reál gym., a 6 osztályos teljes gymn. és a 3 osztályos lyceum, mindenik egy éves folyamattal osztályonként. E két irány azonban nincs határozatlan elkülönítve; sőt a törvényjavaslat második fejezetében megállított tervezet szerint a két irányra szolgáló iskolák úgy vannak szervezve, hogy a tanulók egyik

fajtájú intézetből a másikba léphessenek bár mikor, némi vizsgák letételével és utánpótlásokkal.

A tanintézetek állíthatásának és fentartásának joga a tanszabadság elve nyomán az állam mellett testületekre, sőt egyesekre is kiterjesztetik a törvény által megszabott feltételek alatt.

A II. fejezet szól az állam által állított és fenntartott közép-tanodákról s az azokhoz kapcsolt szakiskolákról. A tárgyat magát illetőleg az egész törvényjavaslatnak ez a fejezet a leglényegesebb és fontosabb része, mivel ezen fejezet állítja és határozza meg a középoktatásra szolgáló tanintézetek szervezetét. Ily intézetek: *a)* az al- és felgymn. *b)* A z ipar- és kereskedelmi szaktanfolyamok, vagy mint önálló intézetek, vagy összekapcsoltan az alreáltanodákkal és algymnasiumokkal.

A gymnasium szervezéséhez alapul vétetett a közoktatási miniszterium által 1868-ban augusztus 29-én 14,464 szám alatt kiadott tanterv. S az 1867-ben október 8-án azt megelőzőtt kormányi rendelet.

A reáliskolák szervezetéhez alapul szolgáló tantervet részünkről nem ismerjük, valamint a szakiskolákét sem.

E szervezet szerint az algymnasium reál gymn. név alatt rokon az alreáliskolával, s lényegileg csak anynyiban különbözik ettől, hogy a latinnyelv tanítása mind a négy osztályban terjedelmesen be van vive. A felgymn. tulajdonképpen az al- vagy reálgymnásiumnak folytatása két egy-egy éves osztálylyal megtoldva; az elsőnek tantárgyai közül kimeradván a természet- és vegyten, a többiek folytattatnak.

A lyceumba némi szakképzettség elérhetése tekintetéből a trifurcatio alapján szaktanítás állíttatik meg, a bölcselmi- jogi- és természettan, vagy reálszakok kijelölésével. A három évig tartó tanfolyam bérendezése szerint az egyik szakból a másikra való átlépés nem csak szabad, de lehetővé is van téve.

Az egész középiskolai tanfolyam a gymn. és lyceumon át 9 évre van kiterjesztve.

A törvény által megállítandó eme szervezet felett itélni a szakavatottság van hivatva. A „gymnasium” című fennebbi cikkünkben e tekintetben némi észrevételeket és elveket közöltünk. Szakemberek az illető szaklapokban, benn az országban és azon kívül tüzetes tárgyalás alá vették; itéletet mondtak felette, és ez itélet, őszintén megvalva, nem volt kedvező.

A III. fejezet a nem állami nyilvános tanodákról szól. E fejezet nem csak hitfelekezetünk, hanem minden felekezetek és testületek gymnasiumait és más tanintézeteit, tehát azokat az intézete-

ket, melyeken hazai culturánk, tudományos műveltségünk valamint a multban úgy még a jelenben is kizárólag alapult és nyugodott, s alapszik és nyugszik, gyökeresen érdekelvén, s annak lényegét teljesen megváltoztatni czélózván, nem ajánlhatjuk eléggé olvasóink figyelmében annak jozan megfontolását. Az I. fejezetben kimondott tanszabadság ellenére, ugyanis, e fejezet nyomán mindazon hitfelekezetek és testületek, melyek jelenleg közép tanintézeteket tartanak, az állam gyámkodása alá helyeztetnek. Hogy mennyire jogosult e gyámkodás, itt nem vitatjuk, elismerjük azon jogát az államnak, hogy a mely jogokat törvény útján egyeseknek, vagy testületeknek adott, törvény útján ismét visszaveheti, mihelyt arról győződik meg, hogy ama jog gyakorlása az állam érdekével ellenkezik; hanem azt nézzük vajjon e gyámkodás üdvös dolog-e s magának az ügynek előnyére vagy kárára történik?

Gyámkodás alá lesznek helyezve a törvény e fejezete által a vallásfelekezetek iskoláikra nézve, magát a tanítást illetőleg. Igaz ugyan, hogy az 50. §. szerint a testületek magok állíthatják meg iskoláik számára a tanrendszert és tantervet; de e jog merőben ki van játszodva a törvény következő cikkelyei által, melyekben a nem állami tanintézetek szervezete meg van szabva, s a tantárgyak meg vannak szorosan határozva: e szerint, ha valamely testület a tudományos nevelés czéljával, az oktatástani jozan elvekkel ellenkezőnek találja azt, hogy például egységes gymnasiumát, reál- és felgymnasium, s lyceum személyekből álló háromsággá alakítsa át, s megmarad azon az úton, melyet az elmélet és hosszszas gyakorlat kimutatott — intézete bészaratik. Ha czél-ellenesnek s a neveléstani elvekkel össze nem egyeztethetőnek találja, hogy a IV. gymn. osztályba a természet- és vegytant, pár hónapi tanfolyamul felvegye — iskolái bészaratnak. Ha felsőbb osztályait nem alakítja át lyceumokká, ha a trifurcatiót kivihetetlennek és károsnak tartva nem furkál — iskolái bészaratnak. És így a testületek előtt csak az az alternativa áll, hogy vagy bezárják intézeteiket, vagy a kísérletül megállított szervezetet elfogadják. Az elsöre megdöbbenés nélkül nem is gondolhatunk, megfontolván a közműveltségnek azt a sülyedését és hanyatlását, mely elkerülhetetlenül bekövetkeznék, ha a testületek, s jelesen a hitfelekezetek a kötekedés és zaklatás kikerüléseért bezárnák tanintézeteiket, azokat az intézeteket, melyek századok óta egy magok tartották fenn és táplálták nemzetünk szellemi életét, közművelődését; az utolsó esetben, ha a kísérletben az állammal együtt tévednek, az ebből származandó csapás átalános lesz; s a legjobb esetben is, ha a kísérlet sikerül, s a gyakorlat azt fogja mutatni, hogy a törvényjavaslat

szeréni szervezet kivihető, sőt czélszerű, akkor is vajjon kivihető és czélszerű-e a nemzet egész szellemi életét, fejlődését egy rubrikába szedni, egy kaptára ütni, s a centralisatiót a nemzet szellemére is kiterjeszteni.

Az 54 és 55 §. indokolásából azt lehet sejteni, hogy e gyámkodás, s ennek nyomán a tanítandó és kötelezett tantárgyak minimumának megállítása azért volna szükséges, mert testületek, s jelesen a hitfelekezetek, nem teljesítik eléggé kötelességöket, nem nevelnek jól, nem tanítanak eleget, s mert lehetnek iskoláik, melyeknek létezése vagy a tanulóknak, vagy a tanfolyam tartamának és a tanított tárgyaknak elégtelensége miatt a közmívelődésre káros hatással lehetnek. Nem állítjuk, hogy a testületek iskolái napjainkban tökéletesek volnának, s hogy ne lennének oly visszaélések, melyek az indokolás e részében fel vannak említve. Ám de tudjuk azt, hogy eddig ezek a most vádolt intézetek voltak nemzeti mivelődésünk egyedüli forrásai, másfelől lehetetlen nem látnunk azt az élénk buzgalmat és munkásságot, melyet a testületek s jelesen a hitfelekezetek intézeteik érdekében tanúsítanak, s mint iparkodnak javítani azokat, s korunk e tárgyiról fogalma és kívánata szerint módosítani, idomítani a létező nehézségek által vont korlátok között. Csak az a kérdés: vajjon az állam vagy a testületek képesebbek-e az ügy vezetésére? Hogy a hitfelekezetek mit tudnak, megmutatták; mily eredményt várhatunk munkálkodásuktól — életök multjából, s jelen fáradozásukból tudhatjuk, hogy az állam célba vett kísérletének mily eredménye lesz, a jövő mutatja meg; mi a nevelés iránti meleg részvétünk szerint a legjobbat óhajtjuk, s éppen azért szeretnők, hogy az állam minél több középfoku tanintézetet állítson, hogy az eredmény határozzon az elmélet felett, hogy fejlődjék a szabad verseny, melynek az ügyre csak áldásos hatása lehet. Különb is a tanszabadságot úgy értjük, hogy mindenki tanuljon ott és azt, a hol s a mi neki tetszik, s a mit tanult használja úgy, a hogy tetszik és tudja. És ha az állam aggodalmas gondoskodásából azt akarná megelőzni, hogy az egyetemekben és magasabb szakintézetekben nem hivatottak ne menjenek, erre nézve is elegendő biztosítást nyújt az ily egyetemekben való beléphetésre a törvény által célba vett felvételi vizsga, a minek ugyan a magunk részéről nem vagyunk feltétlen barátai. Állítsa meg a törvény, hogy az egyetemben és magasabb szakiskolába lépőnek, a tudásnak mily fokán kell állania s mit kell tudnia, s ha azt tudja, soha se kérjje hogy hol és mikor tanulta.

A gyámkodás a tanárok választására is kiterjed, a menyinyiben a törvényjavaslat szerint csak okleveles tanárt választhat a testület a ma-

ga intézetéhez. A testületek és jelesen a hitfelekezetek sok minden tekintetből saját édes gyermeköknek nézvéen tanintézeteiket, igen természetesen a lehető legméltóbb tanerőket iparkodtak és iparkodnak megszerezni azok mellé, a tanárválasztást mint lelkiismereti kötelességet nézték. Unitárius hitfelekezetünk pedig maga egyenesen nevelte, képezte és képezette tanintézetei mellé a tanárokat. Vajjon e lelkiismeretes és az iskola iránti élénk szeretet és kegyelet által sugallott szabadválasztás helyett elég kárpótlást nyújt-e az oklevél, különösen midőn látjuk, hogy végtelen sok oly emberről, kinek diploma van a zsebében, az élet és gyakorlat azt mutatja ki, hogy szakmájában kontár.

A gyámkodás kiterjed a felügyeletre is, menyenyiben a törvényjavaslat szerint a kormány a szükséges értesítést a maga közegei útján szerzi meg s a felügyeletet ezek által gyakorolja. Ez intézkedést azon feltevés indokolja, hogy az illető testületek és hitfelekezetek előljárásságai vagy nem képesek magok vezetni intézeteiket, s a szükséges felvilágosítások és értesítéseket a kormánynak megadni, vagy pedig hogy nem őszinték a kormánynyal szemben. Nyilvánosságot szerető korunkban hasztalanul iparkodnék bár mely testület is elpalástolni fogyatkozásait, mulasztásait, szabad verseny mellett a gyakorlat is azonnal feltárja.

A kormány gyámkodása végül kiterjed az intézetek vagyonának kezelésére. Hogy menyenyire nem jogosult és méltányos a gyámkodás e tekintetben, magának a vagyonnak természetéből kitünik: a hitfelekezetek s névszerint többi protestáns rokonainkkal mi is tanintézeteinket azon csekély vagyonból tartjuk fenn, melyet mi gyűjtöttünk, mi gyarapítottunk saját magunkéból, egyeseknek áldozatából, tehát a szó legszorosabb értelmében sajátunk, rajtunk kívül kinek lehet joga aval gazdálkodni, s az a tény, hogy mi átláttuk és éreztük ez áldozatunk szükségességét, s hogy azt a legmostohább körülmények között is mindig megtettük és megteszszük, nem jogosít-e fel arra, miszerint mindenkitől megköveteljük, hogy annak czélszerű használatára képeseknek is tartson.

E teljes gyámkodásért tartjuk a törvényjavaslat e fejezetét figyelemre méltónak.

A IV. fejezet, a nem állami nyilvános középtanodáknak az állam általi segedelmezteséről szól. A megállított módzatok szerint a segedelmezés kölcsönös kialakulás és önkéntes akarat, s annak nyomán keletkezendő kölcsönös szerződés alapján történhetnek.

Az V. fejezet a magán tanintézetekről szól, miszerint a törvény az egyeseknek és e célra alakuló társulatoknak is jogot ad, hogy bizonyos kötelezettségek teljesítése mellett középtanodát állithas-

sanak ; nagyon üdvös és szabadelvű intézkedés, csak hogy a sok kötelezettség lehetetlenné ne tegye.

A VI. fejezet a tanfelügyelőkről szól. A törvényjavaslat szerint minden 20 középtanodára egy felügyelő esvén, a magyar birodalom népességét kerek számban 15 millióra véve fel, a törvény szerint lenne 15 középiskolai felügyelő.

A római zsinat öszszejövételének indokait, céljait, szellemét s az ottani tárgyalások modorát az előbbi füzetben ismertettük, erről felesleges most többet mondanunk. Igértük, hogy hozandó dogmáiról is szólunk valamit. Tehát erről röviden.

A hat—hét száz főpapból álló nagy tanács, félévi munkálkodás után, eddigelő két dolgot érlelt meg, egyik a Schema de Fide, másik a Kis Káté. Ezek ünnepélyes ülésben már elfogadtattak. Az elsőre mintegy 80 püspök szavazott feltételes placettel ; a feltételek tekintetbe vétvén, a végén is említett Schema egyhangulag fogadtatott el.

Nincs helyünk, hogy ezen Schemát egészen közöljük ; ismertetésére azonban néhány helyet belőle ide igtatunk.

„A r. katolika hit nélkül lehetetlen istennek tetszeni s fiainak közösségébe jutni. Azért valamint nélküle senki sem igazolt, úgy senki, a ki élete fogytaig benne nem él, nem nyeri el az örök életet“.

Tehát a régi nóta az egyedül üdvözítő igaz hitről. Hány becsültes katolikus ember, kinek neje vagy gyermekei protestáns vallásuak, esnék kétségbe, ha csakugyan ráadná magát, hogy higgyen a római zsinat eszejárásában ! Régi elkopott dolog már ez az egyedüli igazhítőség. Bölcsebben cselekednék bizonyára a római zsinat, ha az ily antiquidásokat szép csendesen feledékenységbe engedné menni, mint hogy megújítja azokat.

„A hit és ész között soha sincs egyenlenség — az ellenmondás látszata csak úgy gondolható, — folytatja a Schema — hogy a dogmák nem az egyház értelmében vétetnek, vagy mert az örültség nyilatkozatai az ész gyanánt tekintetnek. Minden állítást, mely a vallás megvilágított igazságával ellenkezik, hamisnak nyilatkoztatunk“.

Szép hármónia a hit és ész között, ha ennek csak akkor és úgy szabad vélekedni, ha véleménye a dogmával egyezik, különben örültségnek bélyegeztetik. Mert „minden keresztény hívő intetik komolyan, hogy olyan véleményeket, melyek az egyház által elvettnek, ne védelmezen a tudománynak jogosult tételei gyanánt — különben átkozott lesz !“ Azaz, ha nem hiszed a Syllabust s többféle boszantó dolgokat, örült és átkozott vagy !

„Ha valaki — mondja a Schema — a szentírás könyveit minden részleteivel, úgy, a mint azokat a tridenti zsinat kiadta, nem tekintti szentnek és canonicusnak, átkozott legyen!”

Pedig a legjelesebb theologusok, a legfelvilágosultabb szellemek világszerte rég tul vannak már azon, hogy a bibliának minden betűjét isten egyenes beszédének tartsák. Geológiát s historiát bizony egy okos ember sem merit ma az apostoli iratokból.

„Ha valaki állítja, hogy szabad az egyháztól elátkozott véleményeket táplálni vagy tanítani, átkozott legyen!”

Ilyen a Schema de Fide, a mostani római zsinat első művének szelleme. Türelmetlen, sötét és átkozódó, mint hajdan. Csak felebaráti igaz szeretetet, a mi Krisztus vallásának lelke, és világosságot ne keress benne.

A római zsinat másik művéről, a Kis Kátéről, még kevesebb mondani valónk van. Az hasonlókép a régiék egyike új kiadásban. Nevezetesebb a dologban csak az, hogy a most szentesített kis káté ezután minden kath. országra nézve kötelezőnek határozatott, míg eddig a formát illetőleg minden nemzet főpapságának meg volt az a joga, hogy saját egyházaiban belátása szerint állított meg s használt kátét, a hitcikkekre nézve persze mindenik egyezett eddig is; tehát egy kis alaki centralizáczióknak tekinthető csak a most megállított káté universalizálása. Ezzel is kevesebb gondjok lesz ezután a püspököknek.

Legfőbb czélja azonban ezen zsinatnak — mint már tudjuk — a pápa csalhatatlanságának dogmatizálása. Az erre vonatkozó Schema f. évi május 13-án vétetett a congregatio-gyűlésben tanácskozás alá, s az általános vita felette junius 4-én, mondhatni, erőszakosan bezárattott. Azóta foly a részletes vita.

A tárgyalás megkezdése előtt s annak folyamán a kisebbséghez tartozó érsek és püspököktől néhány röpirat jelent meg, melyek minden oldalról fejtegették a pápa csalhatatlanságának jogtalanságát s veszélyességét. Ismertetésül csak a Dupanloup, orleansi püspöknek tulajdonított „De l'unanimité morale nécessaire dans les conciles pour les définitions dogmatiques“ című, a napokban megjelent röpiratból idézünk pár sort.

„Ha valaha — mondja e röpirat — szükséges volt az egyhangu közmegegyezés a dogmatikai határozatokban, úgy föltétlenül szükséges az a vaticani zsinatban, hol együtt van: 276 olasz püspök, kik közül 143 a pápai államhoz tartozik; 49 bibornok, kik közt 23 nem is püspök, vagy nincs püspöki székük; 120 érsek vagy püspök in partibus, 51 apát vagy rendfőnök. Mialatt Europa valamenynyi kath. országait

— Olaszországon kívül — csak 265 püspök képviseli, s az egész világ püspökei az egyetlen Olaszország püspökeihez képest minoritás-ban vannak.

„Különben is, midőn a szent atya személyes beavatkozását mindenki látja és érzi; midőn a püspökök szabadságát oly nevezetes megszorítással korlátozzák; midőn a kérdés váratlanul, erőszakosan, minden egyéb kérdések előtt egy fensőbb hatalmi szó végcsapása s az államsziny bizonyos nemével tüzetett tárgyalásra; midőn már a lelkiismeretek feljajdulnak s hangosan kiáltó iratok, a hívők lelkét zaklató rettegés jelei köröztetnek; midőn a püspökök magok is hallatják szorongó lelkeiknek az egész világban visszhangzó jajveszéklését: ily körülmények közt a majoritás egy csapásával mindent végezni lehetetlen!“

A csalhatatlanság elleni röpirók közt van Rauscher, bécsi és Hg. Schwarzenberg, prágai érsek is; a magyar püspökök a primással együtt mind, kivéve Pap Szilágyi, n.-váradai gör. kath. püspököt.

A csalhatatlanság elleni kisebbséghez tartozó püspökök az általános vita folytán a leghatározottabban, s némelyek kemény kifejezésekkel roszzsálták a Schemát. Hg. Schwarzenberg czéltott arra, hogy a pápának nem illik csalhatatlanabbnak lenni Pál és a többi apostoloknál, — és figyelmeztetett arra, hogy a ki magát igen felmagasztalja, az könnyen megaláztatik. — Verrot amerikai püspök, többek közt mondá: „én nem hiszem az infallibilitást, s ha mégis hirdetném hiveimnek, szentségtörést követnék el“ — A halifaxi érsek: „csak egyetlen egy argumentumot hozzatok fel a sz. írásból, vagy hagyományokból, s tettek, lesztek“ — A cincinati püspök meg így szóltott: anynyit tudok, hogy a mint nem a népek vannak a királyokért, hanem a királyok a népekért: ugy a pápa van az egyházért. Különben is én esküt tettem, hogy nem hiszek a pápa csalhatatlanságában“ — Az általános vitában utoljára Maret, franczia püspök szólt, lehet képzelni miként, miután a többség ingerülten kiáltá reá, hogy „descendat!“ (t. i. a szószékről), az elnök pedig elvette tőle a szót.

A kisebbséghez tartozó főpapok számát utoljára 152-re számították, tehát a viták folytán növekedett. Ezek a fentebbi erőszakos eljárás ellen ünnepélyesen tiltakoztak, anynyival inkább, mert még sokan voltak felirva szólásra.

Hír szerint Péter-Pál napján, jun. 29-én a csalhatatlansági Schemma részletes vitatása is bevégeződik, s ünnepélyes ülésben dogmatizáltatik. Magának a dogma szövegének közlését, vagy legalább részletes ismertetését a jövő füzetre hagyjuk, mikor talán végleg meg lesz állapítva és szentesítve a pápának földi istenné emelése.

Csak annyit említünk még meg, hogy a francia, austriai és magyar, spanyol, bajor, porosz kormányok is komoly előterjesztéseket tettek a római curiának a csalhatatlansági Schema ellen, — a curia ezekre vagy kitérőleg, vagy nem felelt. A francia kormány erre, mint a lapok írják, tudatta, hogy többet nem szól a zsinat dolgaihoz, de ereje, s akarata mindig lesz érvényteleníteni a zsinat netaláni oly határozatait, melyek franciaország alkotmányával, s állami életével ellenkezének. Ez kétségen kívül a leghathatosabb ellenszere lesz a csalhatatlanságnak.

Unitárius statistika. Az amerikai unitárius társulat évkönyve szerint Amerikában van 335 unitárius egyházközség, ebből 26 Bostonra esik, a papok száma 395.

* **Irodalmi értesítő.** A székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi, s népismei szempontból. Irta Orbán Baláz s. Pest.

E nagy gonddal, s csak több évre terjedő buvárlat és adatgyűjtés után készült mű a szorosabb értelemben vett egyházirodalmi szempontból is oly becses, hogy mi nem mulaszthatjuk el éppen e tekintetből arra a magunk részéről is felhívni olvasóink figyelmét. Ekkleziánk alakulására, templomok és iskolák állítására oly adatok vannak e műben, a melyeket az egyház történetirő sem nélkülözhet. E mellett a vallásos türelmetlenség korszakából felmutatott egyes episodok szintén a legnagyobb vallástörténelmi beccsel bírnak, s az általunk ajánlott ekkleziásiai monographiák megírására is kútforrásul szolgálhatnak.

Eddig megjelent Udvarhelyszék, Csikszék, Háromszék és Marosszék leírása. Mindenik egy-egy kötetet képez 21-től 31. ívig terjedő tartalommal, számos önálló és a szövegbe nyomott szép fametszetű képpel. Ára Csikszék leírásának 3 frt o. é. A többié 4—4 frt o. é.

* Az egyház és a házasság. Egyháztörténelmi tanulmány, tekintettel a polgári házasságra. Irta egy pap. Pest. 1870.

E 43 lapra terjedő röpirat célja kimutatni, hogy minő viszonyban áll az egyház a házasságkötés kérdésével s a történelmi adatok nyomán azon eredményre jut, hogy a polgári házasság a róm. katolikus egyház dogmáiba nem ütközik s e tekintetben a protestáns egyház annál kevésbé tehet az ellen kifogást. Más kérdés az, ha vajjon célszerű, tanácsos-e a polgári házasságnak minden előkészítés nélkül való béhozatala? A mire az ismeretlen szerző egy későbbi röpiratban igéri, hogy talán meg fog felelni. A tárgy mindenesetre a napi kérdések közé tartozván, figyelemre méltó.